

Ђорђе Вуковић*

Факултет политичких наука Бања Лука

ДЕЈТОН, КРАЈ ИЛИ ПОВРАТАК ПОЛИТИЧКЕ РАВНОТЕЖЕ

Сажетак

Пандемија коронавируса која је почетком 2020. године уздрмала свијет, Босну и Херцеговину затекла је у жеку оштре политичке, али и научне дебате о нужности ревизије Дејтонског мировног споразума с једне и његове одбране и афирмације, с друге стране. Уочи обиљежавања двадесетпетогодишњице потписивања међународног уговора који је зауставио грађански рат у централној републици бивше Југославије, западне дипломате, регионални политички лидери и стручни кругови актуелизовали су питање виталности Дејтонског споразума, његове функционалности и перспективу државе која се налази посљедња у реду кандидата за чланство у Европској унији, оптерећена старим националним антагонизмима и супротстављеним политичким вољама три конститутивна народа БиХ. Аутор овог текста указује на парадигме о узроцима босанскохерцеговачке политичке и друштвене кризе, конфликте у разматрањима начина њеног разрјешавања и доминатна обиљежја политичке културе у подијељеном друштву БиХ као незаобилазног фактора у разумијевању политичких процеса.

Стајалиште је да Дејтонски споразум није узрок националних, политичких, етничких и културних проблема у БиХ, већ супротно – да је он посљедица дугог историјског искуства, супротстављених култура и политика сјећања,

* Аутор је ванредни професор политичке теорије на Факултету политичких наука у Бањој Луци и професор по позиву Факултета политичких наука у Београду

националних карактера и, прије свега, политичке воље три конститутивна народа. Заштита колективних права и слобода у БиХ нису и не могу се представљати као угрожавања појединачних и мањинских, али ни као „етничке подјеле“ и „националистичке тежње“. Уставно позиционирање конститутивних народа у БиХ (оно што је некада сматрано „националним кључем“) није прелазно рјешење до стања у којем би важио „један човјек – један глас“, већ једини темељ на којем се може очувати мир и градити заједнички живот.

Кључне ријечи: Дејтонски споразум, национални интереси, политички идентитети, грађански рат, европске интеграције.

Двадесетпетогодишњица Дејтонског мировног споразума обиљежава се у години која је свијету донијела тежак здравствени, економски, социцијални и политички потрес. Пандемија коронавируса започела је у тренуцима када се у Босни и Херцеговини, а потом и региону распламсавала оштра полемика поводом још једне иницијативе за ревизију међународног политичко-правног уговора који је прије четврт вијека зауставио грађански рат, али није донио међунационално помирење и осигурао трајан мир у држави која је на Западном Балкану у процесима стабилизације и придруживања најудаљенија од чланства у Европској унији.

Босна и Херцеговина остала је политички и етнички дубоко антагонизирана и подијелена, без унутрашњег легитимитета, оптерећена неповјерењем и нетолеранцијом, крајње супротстављеним интерпретацијама заједничке прошлости, као и контроверзним и међусобно искључујућим стајалиштима о питањима унутрашњег уређења које се темељи на Дејтонском мировном споразумом¹. Такво геополитичко жариште непрестано је полигон различитих интереса који се дипломатским маневрима представљају као спасоносни концепти превазилажења и цивилизовања политичких и етничких конфликта, европеизације Западног Балкана и

---

¹ Дејтонски мировни споразум потписан је 21. новембра у Охају, а парафиран 14. децембра 1995. године у Паризу. Република Српска постала је међународно признати политички ентитет, а БиХ је обезбијеђен континуитет као сложеној држави.

успостављања хармоније између локалних националних заједница. Притом се Дејтонски споразум и Устав БиХ истичу као кључно питање у том процесу.

Да ли је након 25 година Дејтонски споразум заиста исцрпљен? Зашто је „реални компромис“ у БиХ постао „изнуђено, привремено рјешење“? Какве су последице бројних насилних интервенција и наметнутих реформи у сложеној државној заједници под међународним протекторатом? Може ли се говорити о „еволуцији“ или „урушавању“ акта који је новембра 1995. године зарађеним странама поставио заједнички оквир будућег живота којим су сви понешто добили и понешто изгубили?

РЕВИЗИЈА ИЛИ ПРИМЈЕНА УГОВОРА

Гласови о нужности ревизије Дејтонског споразума почели су већ прве послеријатне године и трају до данас. Тематизовање стања и перспективе БиХ, иако у сјени кризе изазване пандемијом коронавируса, дешава се у изборној години, када се унутрашњи конфликти најчешће интензивирају, али и уз притиске споља, како кроз услове које диктирају евроатлански процеси, тако и амбицијама међународних дипломата да БиХ уреди према својим интересима под изговором стварања функционалније и једноставније уређене државе.

Јануара 2020. године високи представник међународне заједнице у БиХ Валентин Инцко изјавио је да до промјене Дејтонског споразума неизбежно мора доћи, првенствено због пресуде Сејдић - Финци², како би припадници националних мањина могли да се кандидују за Предсједништво и Дом народа БиХ. Инцко је подсјетио да је и раније било више покушаја да се мијења Дејтонски споразум, али ниједан није успио. Услиједила је оштра политичка расправа у јавности, не само политичких елита српског, хрватског и бошњачког народа, већ и регионалних лидера, академских кругова, невладиног сектора.

---

2 Инцков интервју за ТВ Н1 (17. 01. 2020). Ријеч је о пресуди од 22. децембра 2009. године у судском предмету „Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине“ који је вођен пред Европским судом за људска права у Стразбуру (Дерво Сејдић и Јакоб Финци, као припадници националних мањина, у вези дискриминације) Анекс IV, Устав БиХ

Након разговора хрватског и турског предсједника, Зорана Милановића и Реџепа Тајипа Ердогана о ревизији Дејтонског споразума, услиједио је сусрет српског члана Предсједништва БиХ Милорада Додика са предсједником Србије Александром Вучићем, у којем је нагласио да је међународна заједница већ девастирала Споразум, да Република Српска нема намјеру да учествује у било каквим преговорима осим о повратку „изворном Дејтону“ и уставним надлежностима, апострофирајући да би „измјена Дејтона била смртна пресуда за БиХ“ (*Политика*, 18, јануар 2020.).

Претходно, више пута се јављала иницијатива о промјени Дејтонског споразума. Крајем 2017. и почетком 2018. године амерички конгресмен Мајкл Тарнер, који је био градоначелник Дејтона у вријеме потписивања Споразума (1995), казао је да је мир успостављен у Дејтону у опасности и позвао државног секретара да буде домаћин новом споразуму (тзв. Дејтону II). Средином 2019. године специјални изасланик САД за Западни Балкан Метју Палмер истакао је да „Дејтонски споразум никада није био замишљен као фиксни оквир, него као оквир који се мијења“ (*Дело*, 02. марта 2019.). Историчар Милорад Екмечић својевремено је закључио да се у БиХ, без икаквог ослоњања на традицију међународноправних рјешења, произвољно мијењају ранија стратешка рјешења. „Овде је наступило време када се интерес дневне политике која никога не обавезује замењује међународним правом које свакога обавезује. Свако се решење сматра правно отвореним и недовршеним“ (Екмечић 2005, 26). Српски академик је упозоравао да ће свака криза САД са Русијом изазивати таласања на Балкану, доводећи Србе у све лошију позицију. Да тврдо језгро доносилаца спољнополитичких одлука у Вашингтону, које упорно заговара радикалну промјену дејтонских оквира за БиХ, несвјесно промјена до којих је дошло у свјетској политици, ради на штету интереса балканских земаља пише и бивши канадски амбасадор у Београду, Џејмс Бисет, у тексту „Нова босанска криза“, објављеном поводом двадесетогодишњице краја рата у БиХ. „Америчка иницијатива за преобликовање Дејтонског споразума или његово потпуно демонтажање, нипошто не иде у прилог превазилажењу тешкоћа на Балкану никада нису биле у интересу локалног становништва, већ су увек биле у служби

спољнополитичких циљева сила које су интервенисале. Многи који одлучују у Америци још увек се надају да ће придобити подршку исламског света тако што ће поново успоставити муслиманску превласт у Босни. У тој њиховој нади лежи права опасност од суштинске кризе у Босни“ (Мајер 2011, 58).

Истовремено, америчке иницијативе не само да наилазе на здушно одобравање бошњачке стране, већ се по правилу прожимају са њиховом политичком стратегијом, која недвосмислено разоткрива крајње циљеве. У програмској декларације највеће бошњачке партије Странке демократске акције (СДА), објављеној септембра 2019. године, затражено је одустајање од темељних одредница Дејтонског споразума, а као примарни и дугорочни циљ поновљен план о цјеловитој и јединственој БиХ. Децембра исте године, Вијеће конгреса бошњачких интелектуалаца је на обиљежавају 27.годишњице рада закључило да нема евроатланских интеграција БиХ без значајних унутрашњих промјена.

С друге стране, Сенат Републике Српске на сједници одржаној 10. 11. 2019. године усвојио је закључак да институције Републике Српске, користећи сва политичка и правна средства, требају да спријече даљу неуставну трансформацију БиХ. На научном скупу који је Академија наука и умјетности Републике Српске (АНУРС) организовала поводом двадесетогодишњице Дејтонског споразума, предсједник АНУРС-а и бивши предсједник Републике Српске Рајко Кузмановић поручио да Устав треба примјењивати, а не мијењати. „Међутим, многи не схватају, не знају или неће да знају да формалне промјене Устава, без усаглашене политичке воље сваког од три конститутивна народа, неће ништа добро донијети. Зато је позив (захтјев) на потпуну ревизију Дејтонског споразума, односно Устава Босне и Херцеговине бесмислен, јер за то нема битних предуслова (претпоставки)“.³ Политиколог Ненад Кеџмановић упозорава да ако би се сагласило да је Дејтон прошлост, онда за Републику Српску тешко да има будућности. Његово стајалиште, какво заступа и руководство РС, је да ако се жели мијењати нешто да би било функционалније и са мање антагонизама, боље рјешење је повратак на „изворни

3 https://www.anurs.org/sajt/doc/File/govori_besjede/2015-11_06_20_godina_Dejtona_Predsjednikovo_izlaganje.pdf

Дејтон“ у којем је нпр. Савјет министара имао само четири ресурса, а многа овлашћења нису одузета ентитетима. „БиХ би била одржива ако би се Српској вратиле изворне дејтонске надлежности, а у Федерацији формирао полуентитет као заштита хрватске равноправности“ (Кецмановић 2017, 149).

Притисци америчких и западноевропских дипломата на локалне политичаре углавном су се одвијали уз асистенцију Канцеларије високог представника (ОХР) и седморице њених шефова који су током двадесетпетогодишњег дјеловања били задужени за заштиту и спровођење Споразума. Велика овлашћења добили су послје конференције у Бону, децембра 1997. године, дефинисана као Анекс 10 Дејтонског споразума. „Бонским овлашћењима“ високом представнику омогућено је да директно дјелује на штету суверенитета БиХ, претварајући се у арбитра који интервенише умјесто легитимних институција, игнорише и/ли прекраја изборну вољу грађана.

Први послјератни високи представник међународне заједнице за БиХ, свједок стварања и спровођења овог споразума, Карл Билт, записао је у својим мемоарима да на терену није било заједничког језика, да иза сцене ниједна од страна није била спремна да подржи политичке циљеве Дејтонског споразума. Ни прије овог споразума није постојала спремност сукобљених страна да освану у заједничкој држави. „Споразум је омогућила прије жеља за нормализацијом односа између Београда и Загреба, него мисао о заједничкој будућности у Босни. „По својој структури, преговори у Дејтону су били преговори између Велике Србије, Велике Хрватске и муслиманске Мини Босне“, гласи Билтов закључак у књизи „*Мисија мира*“ (1998). У свим мировним покушајима који су претходили Дејтону преговарачке стране су такође више биле концентрисане на мапе, односно ко ће контролисати који дио територије, него на уставна рјешења. Њих ће временом мијењати стране дипломате без добровољног избора и сагласности српске, а понекад и хрватске стране. „Процес интеграције комплексних институционалних структура у Босни и Херцеговини и несагласности ентитета олакшали су високим представницима да спроводе своју политику“ (Антић, Кецмановић 2016, 351).

Одлукама високог представника наметнути су Државна гранична служба, Уставни суд БиХ, химна, грб, застава, 2000. године успостављена је конститутивност сва три народа на цијелој територији БиХ, донесене су одлуке које су значајно уздрмале дејтонске принципе, а прегласавањем у Уставном суду БиХ бројни симболи и закони Републике Српске проглашавани су неуставним: грб и химна Републике Српске (2006), Дан Републике Српске (2015), Закон о пољопривредном земљишту РС (2020). Народна скупштина РС сваки пут би изгласавала закључке⁴ у којима су таква рјешења означавања и одбаћивана као неуставна и антидејтонска, а њихове политичке и правне посљедице као развлашћивање Републике Српске. На 7. посебној сједници Владе РС разматрана је „Информација о неуставној трансформацији дејтонске структуре БиХ и утицај на положај и права Републике Српске“, уз закључак на сва министарства анализирају ефекте преношења надлежности. Током посљедње двије деценије с Републике Српске пренесено је више од 80 надлежности на ниво БиХ: Успостављање заједничких пасоша, таблица и саобраћајних дозвола, формиране Државна гранична служба, Агенција за државну управу, Агенција за акредитацију и квалитет, Агенција за заштиту личних података, Агенција за статистику, осигурање итд, формирана Обавјештајно-безбједоносна служба, усвојени Закон о Суду и Закон о Тужилаштву БиХ. Све те одлуке ратификоване су уз пристанак српских лидера и политичких партија, почевши од Додика и његове Странке независних социјалдемократа, Српске демократске странке, Партије демократског прогреса и осталих.

Процес стабилизације и придруживања доноси посебне изазове за Републику Српску. Професор уставног права Милан Благојевић упозорава на опасност која се над њом надвија у процесу европских интеграција, маркирајући управо ОХР и Уставних суд БиХ као инструменте у неуставном развлашћивању РС, а све под изговором испуњавања услова и стандарда. Посебна брига је назив Република Српска. „Имајући у виду да се на основу досадашње разгранате и систематске праксе Уставног суда БиХ, може се основано очекивати да

4 Народна скупштина Републике Српске 12. новембра 2019. године усвојила је закључак којим се одбацују „бонска овлашћења“ високог представника и најављује иницијатива о укидању Канцеларије ОХР.

у догледно вријеме каже да Српска не може имати тај назив јер се у њему не препознају остали народи, а што је равно нестанку Српске, несумњиво је да се она мора користити правом на самоопредијељење, пошто је то *ultima ratio* њене и егзистенције српског народа“ (Благојевић 2018, 68). Управо је бошњачки лидер Бакир Изетбеговић почетком 2019. године најавио покретање иницијативе о оспоравању имена Републике Српске⁵, али се ускоро ућутао након упозорења својих западних ментора и подстрекача сукоба у БиХ.

Амерички професор безбједности и бивши шеф СИА Балкан Стивен Мајер увјерава да кључну кривицу за неуспјех БиХ носе њени заступници на Западу и погрешни потези које повлаче од деведесетих година 20. вијека. Према његовим ријечима, данашње неприлике последице су неспособности и „арогантног одбијања“ страних заговорника унитаризације да разумију природу етничке подјеле, као и њиховог упорног инсистирања да диктатима угуше самоодређења локалних народа. Све наметнуте и изнуђене реформе представљале су трујумф форме над суштином, отежале функционисање БиХ и потврдиле да јој никакви нови међународни споразуми нису потребни. „Једноставно речено, Босни није потребан нови Дејтон, нити било шта њему слично. У глобализованом свету 21. века стара парадигма интервенције великих сила одавно је превазиђена“ (Мајер 2011, 35).

Међутим, не значи да Дејтонски споразум треба узимати здраво за готово, а још мање да он садржи готова рјешења за све актуелне и посебно изазове који предстоје у скорој будућности. Да би се разумијела природа босанскохерцеговачког конфликта није довољно пропитивати само њене актуелне манифестације, већ је посматрати у историјској вертикали, откривати њене културне, социјалне и духовне компоненте. Француски социолог Ксавије Бугарел главне елементне сукоба треба налазити у самој Босни и њеним унутрашњим противрјечностима, на шта су упозоравали кроз историју бројни страни и домаћи политички, интелектуални и културни ауторитети. Зато ћемо се лако сложити да Дејтонски споразум и грађански рат који му је претходио није инцидент у неком

---

⁵ <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/trazicemo-da-se-u-naziv-unesu-bosnjaci-i-hrvati-bakir-izetbegovic-objasnio-sta-mu/xc3etgt> (Приступљено 08. 05. 2020.)

континуитету. „Iako taj sporazum predstavlja značajnu etapu u bosanskoj krizi, on ne jamči ni trajan prekid oružanih sukoba, ni nastanak neke stabilne političke konfiguracije u Bosni i Hercegovini, te će vjerovatno odvesti nepovratnom rasturanju bosanskog društva nego njegovom postepenom опоравку“ (Bugarel 2004, 117). Поигравањем са Споразумом у најблажем случају представља потпуно неизвјесну авантуру не само за оне који живе у БиХ.

БЕЗ ПОЛИТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Политичка теорија објашњава да стабилност политичког система умногоме зависи од преовладавајуће политичке културе, стања културне свијести становништва, осјећања политичког и националног идентитета, субјективних политичких оријентација припадника заједнице. Држава је утолико стабилнија уколико у њој постоје уједначене „заједница воље“ и „заједница сјећања“.

Хрватски публицисти Иван Ловреновић и Миљенко Јерговић наглашавају да у Босни и Херцеговини „pod međunarodnim protektoratom nametnut čvrsto kontrolisan mir, ali nisu uspostavljeni politički ni ustavni temelji za smireni daljnji život. Naprotiv, međunacionalne podjele s vremenom se cementiraju, političke napetosti postaju konstanta (Lovrenović, Jergović 2010, 7). Два интелектуалца послје дугогодишњег истраживачког ангажмана на расвјетљавању босанскохерцеговачке драме закључују зашто у овој земљи не успијева да се конституише тзв. „државни патриотизам“. „Pa zbog naravi vladajućih patriotizama – zbog njihove ideološke isključivosti, zbog njihove entonacionalne kamufliranosti! Dva su takva danas, uglavnom, na sceni. Jedan, koji sam sebe reklamira i nudi *drugima* kao bosanskohercegovački, ‘probosanski’, a dominantno je etnički bošnjački. On ima ‘samo’ jedan nedostatak – neće ga niko *drugi* (ne samo Srbi i Hrvati, nego čak i određeni broj Bošnjaka koji prepoznaju njegov etnonacionalni ekskluzivitet. A ne mogu ga htjeti naprosto zato što ga osjećaju kao *nametanje*, Podvrsta tog probosanskoga patriotizma, kakav njeguju nenacionalne stranke kao ‘građanski’ naprosto je ostao bez političkog identiteta: potpuno je poklopljen onim prvim“ (Исто, 222). Други доминантан тип патриотизма, додају аутори, је онај ентитетски у Републици Српској за који истичу

да је појава потпуно недотакнута у политичкој публицистици, а поготово не у научном политиколошком и социолошком приступу. Међутим, Ловреновић и Јерговић или нису упознати или у свом игноришу бројне научних публикација, закључке конференција, културну продукцију и константна истраживања јавног мњења, већ и цијелу једну историјску перспективу.

Сви покушају да се у Босни и Херцеговини створи политичка посебност тзв. „босанске нације“ и наметне српском народу доживјели су потпуни неуспијех. „Босанство никада није била идеја српског народа. Ни као идеолошки пројекат, ни културна свијест, ни државотворни циљ. Од аустроугарске окупације до данас. Тек је оно озвучено физичким и политичким насиљем, социјалном агонијом, економским ропством, гушењем српског идентитета. Од времена Бењамина Калаја до данашњице Валентина Инцка, од шуцкора до зелених беретки, од вјештачког идентитета који је наметала хабзбуршка окупациона управа до савремених притисака неких западних амбасадора и високих представника међународне заједнице, Срби у БиХ не пристају да се одрекну себе и постану нешто друго. Војислав, Часлав, Бодин, Драгутин, Твртко, Душан и други припадају истој вертикали“ (Вуковић 2018, 23).

Термин „Бошњак“ који је почео да се користи у другој половини 19. вијека, како наводи историчар Коста Николић, својатаће босански муслимани, проглашавајући га током посљедњег грађанског рата својом етничком одредницом. Селективним сјећањем и историјским конструкцијама током постдејтонског периода бошњачка елита мобилисала је све политичке, културне и вјерске капацитете да формира доминантан наратив. „Невоуспостављена бошњачка митолошка историографија потпуно је маргинализовала српску и хрватску компоненту у историји Босне и Херцеговине“ (Николић 2017, 373).

Распрострањено увјерење да је национализам⁶ резултат Дејтонског споразума, па и трауматичног ратног искуства и послеријатне политичке пропаганде, занемарује нпр. да су становници БиХ 1990. године, први пут када су добили

---

⁶ <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-i-hercegovina-politika-kriza/28857991.html>
(Приступљено: 12. 05. 2020.)

прилику, у великом проценту (71,1 одсто) гласали за националне странке. Прављење политичке нације од становника БиХ био је узалудан, бесмислен, а показало се и опасан/ризичан пројекат. Три конститутивна народа не чине ни „заједницу воље“, ни „заједницу сјећања“, већ постоје засебне политичке воље, засебни историјски наративи и културе сјећања, засебни политички и национални идентитети, што ниједна иоле озбиљна анализа не доводи у питање.

Мостарски професор и политиколог Миле Ласић наглашава да „opredjeljujući se, i de facto i de iure, za ‘naciju prisile’ umjesto ‘naciju volje’ svi koji polaze od jedne političke nacije u BiH vrše kulturološko i pravno-političko nasilje nad BiH“ (Lasić 2014, 9). Ласић напомиње да би трагично српско искуство и заблуде у вези Југославије морали да буду поучни за све. „Potrebno je, dakle, priznati da je BiH totalno podijeljena država i zemlja, te k tome sklona padu (failure state), koja opstaje samo voljom međunarodne zajednice, o čemu svjedoči 800 intervencija OHR-a u post-daytonskoj periodi BiH, pa se potom posvetiti i čovjeku, građaninu i kolektivitetima“ (Исто, 53). На тај начин, сматра Ласић, дефинитивно би се смањиле међуетничке тензије и изгубиле илузије о неодрживости БиХ, али и „владајућем“, „темељном“ народу. Ни квалификације да стање у БиХ одговара статусу „замрзнутог конфликта“, не можемо прихватити у потпуности. Ако мировни споразум није довео до коначног рјешења сукоба на задовољство свих ратних актера, то није због тога што је Дејтонски споразум лош, већ првенствено зато што стране у сукобу (првенствено Бошњаци) нису одустали од политичких циљева који су претходили рату и детерминисали његову динамику – доминација једног народа на цијелој територији!

Није ни прије непуне три деценије изражена воља конститутивних народа да БиХ буде независна и суверена држава. „Две деценије након међународног признања централне југословенске републике као државе и тврдоглавог инсистирања на њеном одржавању као геополитичке нужности, свет изгледа напокон схвата да ту од самог почетка нешто није било како треба и да је зато отпор на грбавом терену практично несавладив“ (Кецмановић 2017, 150).

Два универзитетска професора и непосредни актери догађаја који су пресудно утицали на стварања Републике Српске деведесетих година прошлог вијека, Алекса Буха у књизи *Аргументи за Републику Српску* (1996) и Никола Кољевић у дјелу *Стварање Републике Српске, дневник 1993-1995* (2008), образлажу под каквим све околностима и са каквим идејама и начелима су се руководили Срби у БиХ. Од почетка ове историјске драме, они су жељели да сачувају мир, испрва се залагали за опстанак Југославије, а са расплетом дешавања и за компромисно рјешење. Без имало мржње према ратним непријатељима, Никола Кољевић свједочи о узроцима сукоба, карактеру грађанског рата, примирјима, дипломатским напорима на мировним конференцијама, али и глобалним утицајима на локалне антагонизме. Бошњаци, Срби и Хрвати присиљени су да живе у заједничкој држави, за шта су већа воља и интерес били извана, него међу локалним народима. Тако је и двије деценије послије Стивен Мајер констатовао да ни данас већина грађана БиХ не прихвата да се изван формално признатих граница налазе „стране државе“.

У књизи *Босна и Херцеговина, будућност незавршеног рата* (2010), Иван Ловреновић изражава сумњу да ли би се у Босни и Херцеговини стекао минимум унутрашње кохезивне снаге да странци не бдију над њеним институцијама. О томе пишу и политиколози Мирјана Касаповић (*Босна и Херцеговина, подијељено друштво и нестабилна држава*, 2005) и Ненад Кеџмановић (*Немогућа држава*, 2007). Касаповићева наводи да се вијековима Срби, Бошњаци и Хрвати никада нису скупа, трајно и масовно залагали за заједничку државу, а опстајали су само захваљујући ауторитарним режимима (Османског царства, Аустроугарске монархије и Краљевине Југославије, касније СФРЈ). Кеџмановић наглашава да данашња државна заједница БиХ заправо није ни настала по вољи њених грађана, није резултат *унутрашњег признања* оних који у њој живе, да јој недостаје *базични консензус* конститутивних народа. Он подсјећа да су Срби у БиХ са великим разочарењем дочекали Дејтонски споразум (због Сарајева, коридора код Брчког, ограничене самосталности). Насупрот Србима, Бошњаци су Дејтонски споразум славили као побједу. Посљедњих година Срби уз велике напоре покушавају да одбране темеље тог

споразума од све агресивнијих напада представника бошњачког народа. Ловреновић сматра да је бошњачки национализам опаснији чак и од вјерског фундаментализма, да иде директно против стварање европски стабилне БиХ.⁷

О дубини унутрашњих подијела у БиХ свједоче и различите оријентације према сарадњи БиХ са Европском унијом, НАТО пактом, Русијом, Кином, Турском. Државе и нације у којима једни виде ослонац и партнерство, за друге су у најмању руку туђе и непријатељске стране.

КОНФЛИКТ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА

До средине 20. вијека Срби су били већински народ и чинили половину становништва у БиХ, да би данас били сведени на трећина, уз неповољне, забрињавајуће тенденције које се тичу питања њихових појединачних и колективних права и слобода, тешког социјалног стања и запушеног културног питања на половини државне територије. У Федерацији БиХ Срби формално имају статус конститутивног народа и загарантована права и слободе, али она не постоје у свакодневици, а посљедњи попис становништва (2013. године) свједочи да нестају, сведени су на ниво статистичке грешке (2,5 одсто), политички обесправљени, социјално угрожени, медијски и културно маргинализовани.

Почетком прошлог вијека, српски народ био је увјерен да Босна и Херцеговина имају српски карактер, у свакој њиховој идеји, сваком идеалу, сваком стремљењу – простор цијеле БиХ

---

7 Бошњачка политичка и интелектуална елита годинама покушава да сруши Дејтонски споразум. Асоцијација независних интелектуалаца *Круг 99* са бројних скупова поручује да Дејтонски споразум онемогућава политички и економски опстанак БиХ, њен улазак у Европску унију и НАТО алијансу. Предсједник Форума бошњачких интелектуалаца, Суад Куртџеџајић, истиче да је „Дејтонски споразум могућ само уз брисање Републике Српске“ чије је постојање доказ о остваривању „великосрпске концепције“. Уредник часописа *Преглед* и предсједник друштва *Препород*, Сенадин Лавић, упорно понавља да је Република Српска „геноцидна творевина“, а да се БиХ налази у „дејтонском кошмару и заточеништву“. Професор Факултета политичких наука у Сарајеву, Шаћир Филандра, објашњава да је „Дејтонски Устав БиХ генератор кризе и главна кочница политичког развоја БиХ“. Књижевник Џевад Карахасан истиче како је Дејтонски споразум „универзални злочин“ и „расистичка свињарија“, а бивши реис Мустафа Церић да овај споразум, а онда и Устав, у себи имају „елементе апартхејда и дискриминације“. Оваква стајалишта понављају и политички представници, вјерске вође, новинари итд. (Видјети: Вуковић Ђорђе, *Предстража славе и плача*, српско питање у БиХ прије и послје Југославије, 2018).

био је јединствена цјелина, српска отаџбина у којој су тражили начине политичке и културне сарадње са осталим народима. Данас је српски народ сведен само на Републику Српску, а и она се константно доводи у питање, док сва истраживања годинама указују да генерације српског народа БиХ не доживљавају као своју државу.

Ипак, Република Српска свој међународни политички легитимитет има као дио Босне и Херцеговине. Да би српски народ западно од Дрине обезбидио егзистенцијални опстанак, културни идентитет, политичке слободе, могућност развоја, самопоштовање, стремљење ка народном благостању, он не мора да буде дио Србије, чему се супротстављају регионалне и западне силе, али без Републике Српске, аутономије српског народа унутар БиХ, потврдила је толико пута историја, нема наде за опстанак Срба западно од Дрине. Такав закључак може се наслутити из изјава бошњачких и хрватских политичара, промишљања научника, извјештаја медија, поклича екстремиста, али и из искустава у ратовима 1914–1918., 1941–1945., 1991–1995., данашњег положаја Срба у Федерацији БиХ, Хрватској, јужној покрајини Косову и Метохији, Црној Гори и Сјеверној Македонији.

Уједињење Републике Српске и Србије данас дјелује као недостижан циљ, а дезинтеграција БиХ не може да се оствари мирним путем што носи велику опасност да се српски народ уведе у нову изолацију и масовно страдање. Нарочито је проблематично питање стратешки најважније тачке – Брчког, које је коначном арбитражном пресудом 1999. и одлуком високог представника 2000, године проглашено посебним дистриктом у БиХ. Међутим, Споразум о специјалним и паралелним односима са Србијом, сарадња која је све чвршћа и садржајнија посљедњих година, као и претходно отварање представништава по свијету, жива дипломатска активност, привредна и културна сарадња са међународним партнерима, ојачавају позицију Републике Српске. „Према Дејтону, Република Српска може да прошири културне, безбједоносне и поготово економске односе са многим другим областима. РС нарочито треба да прошири своју кредитну линију са Русијом“ (Мајер 2011, 38).

Пандемија коронавируса потврдила је колико је помоћ Србије судбоносна за опстанак и егзистенцију Републике Српске, а значајна помоћ стигла је и из Кине, Русије и ЕУ. Предсједник Републике Српске Жељка Цвијановић нагласила⁸ је велика очекивања Републике Српске од Европске уније, не само поводом помоћи у борби против корона вируса већ и приликом обнове привреде. Називајући однос Републике Српске са Европском унијом партнерством, Цвијановићка је истакла потребу да се тај однос - рехабилитује.

С друге стране, упркос повременој дневнополитичкој реторици против одређених одлука међународног фактора, сви политички актери у БиХ будућност земље виде у ЕУ. Иако је уочи кризе постојао отпор унутар Уније, поготово франсуски захтјев из октобра 2019. године да се поопштре критеријуми у процесу приступања, веома брзо је и интересовање за Западни Балкан и процес проширења поново је у фокусу дебате. Током ванредног стања, Албанија и Сјеверна Македонија започеле су преговоре о чланству, након што су 25. марта 2020. године шефови држава и влада ЕУ у видео-конференцији подржали одлуку Вијећа за опште послове. Тако су, након три одбијања, ове двије државе добиле зелено свјетло, иако су пред Албанију постављени додатни услови. Србија и Црна Гора су кандидати, а БиХ је најдаље од почетка преговора. Вијеће Европске уније поздрвило је мишљење Европске комисије о захтјеву БиХ за чланство, али, иако је забиљежен напредак у економским условима, став је да БиХ не испуњава политичке критеријуме⁹.

Хронологија односа БиХ са Европском унијом почиње недуго послије Дејтонског споразима. Савјет министара Европске уније поставио је 1997. године политичке и економске услове пред БиХ за развој билатералних односа. Двије године послије, 1999., ЕУ је дефинисала политику према Западном Балкану, почео је Процес стабилизације и придруживања, а 2003. године почиње усаглашавања БиХ са прописима ЕУ. Године 2005. покренути су преговори, а 2008. БиХ и ЕУ

8 <https://vijesti.ba/clanak/488125/cvijanovic-za-vijesti-ba-o-borbi-protiv-pandemije-relaksiranju-mjera-sporoj-reakciji-eu-privredi>. (Приступљено: 14. 04. 2020.)

9 На састанку Европског вијећа у Копенхагену 1993. године постављена су три критеријума за чланство у ЕУ. Политички, економски и правни услов. Политички услови су: стабилност институција које осигуравају демократију, владавина права, заштита људских права и заштита мањина. (Више: www.dei.gov.ba/dokumenti)

потписале су споразум о стабилизацији и придруживању који уређује односе БиХ и ЕУ у три стуба Уније, заједничка спољна и безбједоносна сарадња, економска политика и оравосуђе и унутрашњи односи, споразум се односи и на политички дијалог и сарадњу, провођење права, правда, слобода и сигурност, финансијска сарадња. Прошле, 2019. године, Европска комисија усвојила је Мишљење¹⁰ о захтјеву БиХ за учлањење у ЕУ у којем се наглашавају неопходне реформе.

Када су у питању односи БиХ и НАТО, 2009. године Предсједништво БиХ послало је захтјев за Акциони план за чланство у НАТО, а 2010. БиХ је позвана у МАП. Децембра 2019. министри спољних послова земаља чланица НАТО донијели су одлуку да се БиХ одобри да поднесе први годишњи акциони план АНП. Међутим, одлуке политичког вођства РС се не подударају са жељама и ставовима грађана РС о питању уласка у ЕУ и поготово НАТО. Годинама разна истраживања¹¹ говоре супротно! Међутим, упркос промијенљивих оријентација према ЕУ и НАТО, однос према унутрашњој структури БиХ и очувању Републике Српске ни доводи се у питање.

Република Српска годинама редовно шаље извјештаје Савјету безбједности Уједињених нација. Почетком маја Влада РС упутила је 23. извјештај у којем истиче потпуно посвећеност Дејтонском споразуму, укључујући посебно Анекс IV/ Устав БиХ, инсистирајући на његовом поштовању и уздржавању од уплитања у унутрашња питања БиХ. „Дејтонски споразум успјешно чува мир у БиХ скоро 25 година. БиХ може бити сасвим функционална ако јој се дозволи да функционише у складу са Уставом БиХ. БиХ може имати сјајну будућност као успјешна и стабилна земља, али та се будућност мора градити у складу са Дејтонским споразумом“¹². Истовремено, Савјету безбједности писао је 6. маја и високи представник

---

10 http://europa.ba/?page_id=63863 (Приступљено: 11. 05. 2020.)

11 Истраживања ставова грађана Републике Српске о евроатланским интеграцијама, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци из октобра 2019. и фебруара 2020. указују на тренд пада интересовања, за улазак у ЕУ изјаснило се 50 одсто, а за НАТО 11,1 одсто испитаника. У мају 2019. испитивање студената два јавна универзитета у РС показала су да је 65 одсто против уласка у ЕУ и НАТО; истраживању Удружења Нова идеја РС 2030. за ЕУ је било 60,1 одсто испитаника, а за НАТО 12 одсто. .

12 <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Documents/23.%20Izvjestaj%20RS%20SBUN%2C%20Guterres.pdf> (Приступљено 05. 05. 2020.)

Валентин Инцко, оптужујући Републику Српску да блокира доношење одлука на бх. нивоу и да блокадама угрожава државне институције. У свом извјештају он указује на честа оспоравања суверенитета и територијалног интегритета БиХ, најављујући да ће криминализовати одређена мишљења о ратној историји БиХ (овдје се мисли на оспоравање геноцида у Сребреници – оп. а.), што власт Републике Српске у свом извјештају Савјету безбједности квалификује као „удар на демократски уставни поредак“.

О узороцима и чињеницама о догађајима у Сребреници, представљеним кроз хашке пресуде, поратно дехуманизовање српске стране и наратив који је годинама градила и утврђивала бошњачка елита, уз свесрдну и издашну асистенцију западних ментора, готово да се не дозвољава било каква расправа, а настојања Републике Српске да се истражи пуна истина, наилазе на веома агресивна оспоравања. „U samoj Bosni i Hercegovini, slučaj Srebrenice pokazuje u kojoj mjeri je elaboracija sećanja na rat složen i konfliktnan proces u koji su upleteni mnogi lokalni i međunarodni akteri“ (Bugarel 2004, 14).

КОНЦЕПЦИЈЕ ОПСТАНКА

У напорима да сачува и афирмише своја политичка права и потенцијале Република Српска суочава се са константном пропагандом противника њеног опстанка који је двије и по дениције оптужују за непоштовање и кршење Дејтонског мировног споразума, док исти истовремено стратешки обесмишљавају и мијењају његову суштину, уз помоћ високог представника међународне заједнице и Уставног суда БиХ, насупрот обавези и дужности да га штите имплементирају. Таква пропаганда одговара стереотипима укоријењеним у западној јавности, али разумијевање стварне ситуације у БиХ отежава и контроверзна реторика политичког естаблишмента Републике Српске.

Најефектнији српски одговор је у одлучном и дослиједном истицању потпуне предидијељености да се поштује изворни међународни уговор и тако штити уставност БиХ, равнотежа националних политика која је успостављена у Дејтону, да се инсистира на демократским начелима у разрјешавању

политичких и етничких конфликта подстицањем међусобног дијалога и принципа добровољности умјесто прегласавања у одлукама. Корак више било би стрпљиво, опрезно и дугорочно стварање партнера на хрватској и бошњачкој страни, уз потенцирање заједничких интереса, нужности креирања повољнијег политичког амбијента и културног окриља у којем би се превазилазиле унутрашње подјеле, јачале заједничке институције, водила борба против сиромаштва и корупције.

Тврдње да је Дејтонски споразум узрок међунационалних проблема унутар БиХ су замјена теза. Заправо, он је посљедица, а не узрок међунационалних проблема у БиХ. Другим ријечима, неопходно је доказати непобитну чињеницу да није Дејтонски споразум узрок националних, политичких, етничких и културних антагонизама у БиХ, на чему инсистирају заговорници ревизије, већ управо супротно – да је он резултат дугог и трауматичног историјског искуства, међусобно искључујућих политичких тежњи, конфликтног потенцијала у културама и политикама сјећања, древне мржње, обиљежја националних карактера. Заштита колективних/ националних права и слобода у БиХ не могу се представљати као угрожавања појединачних и мањинских, али ни као „етничке подјеле“ и „националистичке тежње“. Уставно позиционирање конститутивних народа (оно што је некада сматрано „националним кључем“) у БиХ није ни резултат рата ни некаква прелазна категорија до стања у којем би важио „један човјек – један глас“, већ једини темељ на којем се може очувати мир и градити заједнички живот. Они који желе да наруше ту равнотежу свакако немају намјере да стварају мир и подстичу напредак на Западном Балкану. У прилог овој тврдњи додајмо да Федерација БиХ и њени кантони годинама одбијају да проведу одлуке истог тог Уставног суда за чије непоштивање оптужују српску страну. Прије свега, конститутивност српског народа у Федерацији БиХ се опстуише и у документима и у пракси, а више од деценије игнорише се одлука о формирању Комисије за истраживање злочина над Србима у Сарајеву.

Политичка елита Републике Српске годинама промовише и понавља тезу како је БиХ нестабилна и неодржива.¹³ Иако

---

13 https://www.novosti.rs/vesti/naslovnna/republika_srpska/aktuelno.655.html:847962-Dodik-Goodbye-BiH-welcome-RS-EXIT (Приступљено: 11. 05. 2020.)

за то постоје бројни и чврсти аргументи, иако таква реторика наступа као реакција на одлуке које се сматрају штетним по интересе српског народа, неизвјесно је који је крајњи циљ инсистирања на овом стајалишту и постоји ли јасна представа куда води таква политика? Да ли је она мотивисана намјером да се свијет увјери како БиХ не може даље опстати и како народе/ентитете у БиХ треба пустити да се разиђу, без било какве гаранције да ли би тај разлаз био мирним путем и да би и од кога независна српска држава била прихваћена? Када би о самосталности одлучивали само грађани Републике Српске или када би се међународна заједница придржавала критеријума које примјењује у случају јужне српске покрајине Косова и Метохије, рјешење би било надокхват руке. Међутим, под постојећим међународним околностима и унутардржавним тензијама, али и проблематичним рјешењем статуса Брчког, расправа о референдуму и стрмоглави пут ка самосталности више наликује на опасну авантуру него на озбиљну стратегију. „Даљњим подстицањем унутрашњих антагонизама, руководство из Бање Луке може врло лако да испровоцира озбиљне контраефекте, призове нове и снажније дипломатске притиске који не само да неће ићи у правцу раздруживања БиХ, већ њеног преуређења на штету Републике Српске. Укратко, прије бисмо добили некакав *Дејтон 2* него референдум!“ (Вуковић 2018, 178)

Докази о бесмислености и нефункционалности БиХ¹⁴ не шаљу поруку о стварном стању у њој, већ се нуде као материјали за пропаганду како је Република Српска „грешка Дејтона“ и као такву је треба демонтирати, развластити, елиминисати као пријетњу по мир и стабилност. Таква је поједностављена, упрошћена слика која одговара клишеима западног јавног мњења, али и извор социјализације уз који одрастају генерације Бошњака, а поготово којом се инспиришу радикални фактори попут вехабија.

Политичка концепција Републике Српске да истовремено инсистира на одбрани Дејтонског споразума и води вербални

14 Српски члан предсједништва БиХ Милорад Додик у интервју за Спутњик поновио идеју о самосталном статусу Републике Српске због нефункционалне БиХ. „Срби су заточени у БиХ, Републици Српској није ту мјесто“ https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=k-sap-vTcG1w&feature=emb_logo (Очитано 23. 04. 2020.)

рат са „неодрживом БиХ“ не допире далеко од Бање Луке. Поставља се питање да ли би политички наратив о одбрани Дејтона требао значајније идентификовати као одбрана Устава БиХ, јер ако се у првом случају брани међународни споразум којег гарантују највеће силе, у другом се показује лојалност најзначајнијем правном акту земље и демократским вриједностима на којима инсистирају западни душебрижници. Зар Република Српска не би имала више разумијевања и подршке западноевропског свијета, а онда много лакше и на њима разумљивом језику заступала своје интересе, када би слала једноставну и разложну поруку о отпору антиуставним и антидемократским поступцима, разним покушајима доминације и патернализма, узурпаторства, централизованом управљању, а не да се изјаве њених политичара тумаче као поклич против етничких група, народа или пак државне заједнице чијим опстанком је Републици Српској заправо дато међународно признање?

Концепт „јака Република Српска – јака БиХ“ отвара већи маневарски простор и може да буде знатно ефикаснији од искључивог играња на карту да слабљење БиХ води јачању и осамостаљивању РС? Са таквог стајалишта Република Српска може наступати ставом и аргументацијом да кључни проблем БиХ није у Дејтонском споразуму и њеном уставном рјешењу, броју ентитета, квалитету закона, количини републичких или локалних надлежности, већ у карактеру међуетничких односа и антидејтонске политике, при чему је терет одговорности заиста на бошњачкој страни – страни која одбија прихвати суштину Дејтонског споразума, страни која инсистира на ревизији искључиво из увјерења да је свака његова промјена корак до укидања Републике Српске и реализације ратних циљева Алије Изетбеговића и СДА, доминацији бошњачког народа на цијелој територији БиХ.

Сазивање нове међународне мировне конференције о Босни и Херцеговини која би резултирала неким „Дејтоном II“ не дјелује могуће без хармонизације интереса великих сила, која данас дјелује невјероватном, баш колико и хармонизација односа националних заједница у БиХ.

РЕФЕРЕНЦЕ

Аврамовић Зоран, *Родољупци и родомрски* (савремени српски патриотизам и национално дезинтегративна мисао и пракса), Службени гласник, Београд, 2013.

Антић Чедомир, Кеџмановић Ненад, *Историја Републике Српске*, Недељник, Београд, Службени гласник Републике Српске, Бања Лука, 2016.

Благојевић Милан, *Затиси о (не)праву*, Службени гласник Републике Српске, Бања Лука, 2018.

Вуковић Ђорђе, *Предстража славе и плача*. Српско питање у БиХ прије и после Југославије, Институт за политичке студије, Београд, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2018.

Екмечић Милорад, „Историјске и стратешке основе Републике Српске“, у *Анализе* III, бр. 5-6, Нова српска политичка мисао, Београд, 2005. стр. 19-35.

Кеџмановић Ненад, *Хроника немогуће државе*, *Catena mundi*, Београд, 2017.

Мајер Стивен, „Да ли је Босни потребан нови Дејтон?“, *Сачувати мир у Босни: мит, изазови, шансе* /Стивен Мајер... (и др), превод и предговор Тијана Кеџмановић, Чигоја штампа, Београд, 2011., стр. 28-39.

Николић Коста, *Једна изгубљена историја – Србија у 20. веку*, Београд, Службени гласник, 2017.

Bugarel Ksavije, *Bosna. Anatomija rata*, Fabrika knjige, Beograd, 2004.

Krastev Ivan, *S verom u nepoverenje: može li demokratija da opstane kada ne verujemo svojim liderima*, Clio, Beograd, 2013.

Krastev Ivan, *Ometena demokratija: Globalna politika protesta*, Službeni glasnik, Beograd, 2017.

Lasić Mile, *Aporije multikulturalizma u svijetu i kod nas*, Synopsis, Sarajevo, 2014.

Lovrenović Ivan, Jergović Miljenko, *Bosna i Hercegovina, budućnost nezavršenog rata*, Novi liber, Zagreb, 2010.

Vuković Đorđe, *Kontekst političke kulture*, drugo dopunjeno izdanje, Fakultet političkih nauka, Banja Luka, 2020.

Vuković Đorđe, *Društvo u sumraku*, Fondacija Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2019.

Djordje Vukovic**DAYTON, THE END OR RETURN OF POLITICAL
BALANCE****Resume**

The coronavirus pandemic that shook the world in early 2020 caught Bosnia and Herzegovina at the beginning of a sharp political and scientific debate on the need to revise the Dayton Peace Agreement on the one hand and its defense and affirmation on the other. On the eve of marking the 20th anniversary of the signing of an international treaty that halted the civil war in the central republic of the former Yugoslavia, Western diplomats, regional political leaders and experts raised the issue of the vitality of the Dayton Agreement, its functionality and the prospect of a state awaiting EU membership, burdened with old national antagonisms and the opposing political wills of the three constituent peoples of BiH. The author points to the dominant paradigms of interpreting the causes of the BiH political and social crisis, conflicts in the ways of its resolution and the dominant characteristics of political culture in a divided BiH society as an indispensable factor in understanding political processes. The author considers that the Dayton Agreement is not the cause of national, political, ethnic and cultural problems in BiH, but rather that it is a consequence of historical experience, traits of national characters, political mentality, culture of memory and, above all, political will of the three constituent peoples. The protection of collective rights and freedoms in BiH is not a threat to individuals and minorities, but neither as “ethnic divisions” and “nationalist aspirations”. Constitutional positioning of constituent peoples (what was once considered the “national key”) in BiH is not a transitional solution to a state of “one man - one vote”, but the only basis on which peace can be preserved and a common life built.

Keywords: Dayton agreement, national interests, political identities, civil war, European integration.

---

* Овај рад је примљен 20. јула 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 15. септембра 2020. године.